

גאולה ללא תנאי(?)(!)

פרשת האזינו ניצבת לעתים בין עשרת ימי התשובה לימי השמחה. בפרשה זו יש אמנם ביטוי לאימת הדין: "מחוץ תִּשְׁפָּל חָרָב וּמַחְדָּרִים אֵימָה" (דברים ל"ב, כ"ה) ואף לשמחת הגאולה "הֲרִינֵנו גוֹיִם עִמּוֹ" (ל"ב, מ"ג), אך אין בה כל ביטוי לרעיון התשובה כנקודת מוצא למהלך הגאולה.

אל יהי חיסרון זה קל בעיניכם. הן כבר ראינו כי בפרשת 'נצבים' מוצבים יסודות התשובה והגאולה זה לעומת זה, כחוק כלים שלובים:

וְשִׁבְתָּ עַד ה' אֱלֹהֶיךָ, וְשִׁמְעָתָּ בְּקִלּוֹ...

וְשָׁב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת שְׁבוּתְךָ וְרַחֲמֶיךָ

וְשָׁב וּקְבָצֶךָ מִכָּל הָעַמִּים אֲשֶׁר הִפְצִיָּךְ... (ל"ב, ג')

ואילו בשירת האזינו הכוח המניע לגאולה אינו התשובה, אלא ייסורי הגלות ואוזלת ידם של ישראל שהגיעו עד שפל המדרגה, כדברי הכתוב:

כִּי יִדְּיִן ה' עִמּוֹ וְעַל עֲבָדָיו יִתְנַחֵם

כִּי יִרְאֶה כִּי אֶזְלַת יָד וְאָפֶס עָצוּר וְעָזוּב. (ל"ב, ל"ו)

ישטר עדותי - לגאולה

מי שחש בנקודה קריטית זו והעלה אותה על נס הוא פרשננו הגדול הרמב"ן, ובבואו לסכם פרשה קטנה ומופלאה זו "אשר היא בנו לעד נאמן, תגיד כל המוצאות אותנו בביאור", הריהו מציינ בהדגשה יתרה:

והנה אין בשירה הזאת תנאי בתשובה ובעבודה, רק היא שטר עדות

שנעשה הרעות ונוכל, ושהוא יתברך יעשה בנו בתוכחות - חימה אבל

לא ישבית זכרנו, וישוב ויתנחם ויפרע מן האויבים בחרבו הקשה

והגדולה והחזקה ויכפר על חטאותינו למען שמו.

אם כן השירה הזאת - הבטחה מבוארת בגאולה על כורחם של מינים!

דבריו הנחרצים של הרמב"ן על הגאולה העתידה לבוא גם ללא תשובה, רומזים ללא ספק למחלוקת הגדולה בשלהי מסכת סנהדרין (צז ע"ב) בין ר' אליעזר לר' יהושע, בנושא התשובה והגאולה. כדי להבין סוגיה זו כהלכה ולחוש במתח הנפשי המלווה אותה, מן הראוי להביאה בזה בשלמותה:

האם הגאולה - תלויה בתשובה?

ר' אליעזר אומר: אם ישראל עושין תשובה - נגאלין, ואם לאו אין נגאלין.

אמר לו ר' יהושע: אם אין עושין תשובה אין נגאלין?

אלא הקב"ה מעמיד להם מלך שגזירותיו קשות כהמן, וישראל עושין

תשובה ומחזירם למוטב.

ומוסיפה הגמרא ומביאה ברייתא נוספת בנדון:

תניא אידך: ר' אליעזר אומר: אם ישראל עושין תשובה נגאלין שנאמר: "שובו בנים שובבים ארפא משובותיכם" (ירמיה ג', כ"ב).

אמר לו ר' יהושע: והלא כבר נאמר: "חינם נמכרתם ולא בכסף תיגאלו" (ישעיה נ"ב, ג') - חינם נמכרתם - בעבודה זרה, "ולא בכסף תגאלו" - לא בתשובה ומעשים טובים.

אמר לו ר' אליעזר לר' יהושע: והלא כבר נאמר: "שובו אלי ואשובה אליכם" (מלאכי ג', ז').

אמר לו ר' יהושע: והלא כבר נאמר: "כי אנכי בעלתי בכם ולקחתי אתכם אחד מעיד ושנים ממשפחה והבאתי אתכם ציון" (ירמיה ג', י"ד).

[בעלתי בכם - משמע בעל כורחכם בלא תשובה - רש"י.]
אמר לו ר' אליעזר: והלא כבר נאמר: "בשובה ונחת תושעון" (ישעיה ל', ט"ו).

אמר לו ר' יהושע לר' אליעזר: והלא כבר נאמר: "כה אמר ה' גואל ישראל וקדושו לבזה נפש למתעב גוי, לעבד מושלים, מלכים יראו וקמו שרים ויתשחוו" (ישעיה מ"ט, ז').

[אותן הבזויים ומתועבים בעבירות, אף על פי כן יגאלו - רש"י.]
אמר לו ר' אליעזר: והלא כבר נאמר: "אם תשוב ישראל נאום ה' אלי תשוב" (ירמיה ד', א').

אמר לו ר' יהושע: והלא כבר נאמר: "ואשמע את האיש לבוש הבדים אשר ממעל למימי היאור, וירם ימינו ושמאלו אל השמים וישבע בחי העולם כי למועד מועדים וחצי, וככלות נפץ יד עם קודש תככלנה כל אלה" (דניאל י"ב, ו').

[כלומר שיש קץ לדבר... וכשתכלה גבורתם שיהיו שפלים למאוד תכלינה אלו הצרות ויבוא משיח, כדרמרינן - "כי אוזלת יד" - רש"י.]
(שימו לב לאסמכתא שמביא רש"י מפרשת האזינו!)

ומסיימת הברייתא:

ושתק ר' אליעזר.

כלומר הסכים לדברי יהושע, בחינת - 'שתיקה - כהודאה דמיל'.

שני מסלולי גאולה

עומדים אנו נרעשים ונפחדים נוכח מחלוקת זו שבין ר' אליעזר לר' יהושע, ולנגד עינינו היא ניצבת - כמו חיה - בבית המדרש התנאי ההומה והסוער, שכתליו מחשבים כביכול להישבר מעצמת הפסוקים המוטחים מצד אל צד ומהדהדים כשאון ים וגליו. ובכל זאת מרהיבים אנו עוז ושואלים: הן בדרך כלל מקובל במחלוקת תנאים ואמוראים שכל צד מנסה ליישב את הפסוקים שמביא הצד שכנגד ולהתאימם

לשיטתו הוא, ואילו כאן אין ר' אליעזר ור' יהושע מתמודדים כלל עם הפסוקים המובאים כסתירה לשיטתם, אלא מציבים פסוקים אחרים לעומתם... אך הפסוקים העומדים בניגוד להם - מה היא עליהם?

על כורחנו עלינו לומר שלאמיתו של דבר, מציבים לפנינו הפסוקים השונים שני מסלולים אפשריים למהלך הגאולה: **האחד** - יסודו בתשובה שלמה, המניעה ומחישה את גלגלי הגאולה.

והשני - גאולה הבאה בזמן שנקבע לה על ידי ריבון העולמים 'הצופה ויודע גנזי נסתרות' גם ללא תשובה שלמה.

אמנם גם גאולה זו אפשר שתשלב בתוכה מרכיבים של תשובה 'מאונס', כגון תשובה מאימת השמדה בידי מלך קשה כהמן. אבל בוודאי אין זו תשובה מאהבה שענינו מייחלות לה.

המחלוקת בין ר' אליעזר לר' יהושע מצטמצמת אפוא, לשאלה מהו המסלול המרכזי שבו תבוא הגאולה.

ר' אליעזר מדגיש את **התשובה השלמה**, הסוללת את '**דרך המלך**' לגאולה העתידה, גם אם תתמהמה ימים רבים. ואילו ר' יהושע מדגיש את **הוודאות** שבגאולה, אשר בוא תבוא בכל מקרה, גם אם לא יזכו ישראל לעשות תשובה מאהבה, וראיתו האחרונה משבועתו של 'האיש לבוש הבדים' שבספר דניאל - אכן מהווה ראייה ניצחת לשיטתו, שוודאי יבוא קץ לייסורי הגלות, ותחל הגאולה גם בלא תשובה, ולעומתה - מסתתמות טענותיו של ר' אליעזר.

ההלכה - כרבי יהושע

מעתה נבין מדוע כה דבק הרמב"ן בשיטתו של רבי יהושע וקובע כי: "**השירה הזאת, הבטחה מבוארת בגאולה, על כורחם של מינים!**"

הרמב"ן, השרוי בעיצומה של חשכת הגלות בימי הביניים, עומד בוויכוח נוקב עם המינים הנוצרים, אשר קבעו בעזות מצח כי ריבון העולמים ביטל את בחירתו בעם ישראל ודן אותו לגלות נצח.

בדרך זו התעצם גם מו"ר הרצי"ה, וחזר ושינן באוזנינו כי הלכה כרבי יהושע, ומהלך הגאולה - שאחד מביטויי הבולטים הינו תקומת מדינת ישראל - תקף ועומד גם ללא תשובתם של ישראל.

דברים נחרצים בנדון אמר הרב צבי יהודה בליל יום העצמאות הי"ט, לפני מלחמת ששת הימים, וכה היו דבריו:

במסכת סנהדרין (צז ע"ב) הסיק רבי יהושע, כי תשובה שלמה אינה מעכבת את הגאולה, ורבי אליעזר החולק עליו - שתק. ובירושלמי מבואר יותר: "איסתליק רבי אליעזר". ההסבר הפשוט: שתיקה - כהודאה.

ואכן זהו פסוק מפורש: "שובה אלי כי גאלתיך" (ישעיה מ"ד, כ"ב)
התשובה תהיה אחרי הגאולה.

ברור הדבר, כי מו"ר הרצי"ה ביקש למנוע מעמנו ספקות והיסוסים ביחס למהלך הגאולה שבעיצומו אנו עומדים. כנגד המפקפקים וטענים: איזו מן גאולה היא זו, שנושאה הם אנשים חילוניים הרחוקים מתשובה ואמונה? העלה הרצי"ה על נס את דברי רבי יהושע הקובע כי קיימת מציאות של גאולה גם ללא תשובה.

התשובה תהיה - במהלך הגאולה

אך עם זאת, מן הראוי לשים לב להדגשת הרצי"ה: "התשובה תהיה אחרי הגאולה!"
ואולי אף ניתן לומר: **התשובה תהיה במהלך הגאולה.**

כי זאת יש לדעת: **הגאולה והתשובה כרוכות זו בזו**, ואף אם ראשית צמיחת הגאולה אינה תלויה בתשובה שלמה, אין היא יכולה להסתיים בלעדיה, שהרי אין זכות קיום לגאולת הגוף ללא גאולת הרוח, הכרוכה בתשובה מאהבה.

נקודה זו הולכת ומתבררת בימינו מתוך הנסיגות והמשברים הפוקדים אותנו כאן ועכשיו.

אם היינו סבורים לפי תומנו כי לאחר שתחל הגאולה ניתן יהיה 'לזרום' באפיקיה ללא מכשולים, הנה באו משברי 'ההתנתקות' בכל תחומי החיים וגילו **שבלי תשובה למקור האמונה - זה לא ילך!**

רק אם נפנים נקודה זו לעומקה, נזכה להפוך את משבר 'ההתנתקות' ממשבר של חורבן - ל'משבר לידה' המבשר שלב חדש במהלך 'שיבת ציון': "ציונות - באמונה".
זהו אפוא חוק 'הכלים השלובים':

גאולה ותשובה - תשובה וגאולה.

ורק מכוח שילובם המלא בחיי האומה -

נזכה לשמוח בגאולה שלמה.